

Tomaz Kranjc

Zavod RS za šolstvo

ALI SPLOŠNI PREDMETI POVZROČAJO VEČ OSIPA KOT STROKOVNI?

Že nekaj let poslušamo govorice, da so splošni predmeti v poklicnem in strokovnem šolstvu predimenzionirani, pretežki in da prispevajo levji delež k prevelikemu osipu v tem delu našega šolstva. Ali so to le zdravorazumske izpeljave iz številnih problemov, s katerimi se srečujejo dijaki¹ in drugi socialni partnerji?

Poglejmo, kaj pravijo empirični podatki.

V tradicionalni spremljavi popravnih izpitov in učnega uspeha ob koncu pouka v srednjih šolah sem v letu 2000 (ob koncu pouka in ob koncu šolskega leta 1999/2000) dobil podatke za 88800 dijakov. Tako dobljeni vzorec je zajemal kar okrog 84 % populacije srednješolcev. Kar 85 % srednjih šol se je odločilo sporočiti številčne podatke o dijakih in s tem omogočiti različne primerjave. V pričujoči bom poskusil predstaviti nekatera razmerja med splošnimi in strokovnimi predmeti v strokovnem in poklicnem šolstvu in morebiti prispevati k delni razjasnitvi situacije.

Ključne ugotovitve za vse srednješolce skupaj:

- ob koncu pouka leta 2000 je bil delež nezadostnih dijakov večji kot prejšnja leta;
- v gimnazijah je bilo manj negativnih ocen kot v poklicnem in strokovnem šolstvu;
- največji deleži nezadostnih so ponovno v strokovnih gimnazijah;
- delež nezadostnih prvošolcev je dvakrat večji kot pri četrtošolcih;
- uspešnost na popravni izpiti se je v letu 2000 precej zvečala;
- neocenjenih dijakov je bilo malo, a so bili uspešni približno tako kot dijaki s tremi »popravci«;
- deleži ponavljavcev so bili enako številni kot v prejšnjih letih, še največ jih je v srednjih poklicnih programih; med njimi je izdelalo 73 %;
- skupna uspešnost po popravni izpiti je bila enaka kot vedno (92 %).

Najpomembnejša ugotovitev je, da je bilo v letu 2000 več dijakov z nezadostnimi ocenami kot prejšnja

leta. Delež, ki se je manjšal ves čas, odkar sistematično spremljamo popravne izpite, je letos zrasel za dober odstotek – na 23,5 %.

Druga pomembnejša ugotovitev: vajenci in dijaki v poklicnih in strokovnih programih so dobili pomembno več negativnih ocen kot njihovi gimnazijski kolegi, med njimi pa je tudi več neocenjenih. Podatek bi moral dati misliti tako snovalcem kot izvajalcem učnih načrtov oz. katalogov znanj. Namreč, lahko da se splošni predmeti izvajajo res preveč akademsko in podatkovno in s premalo posluha za uporabnost v stroki oz. poklicu, za katerega se dijaki pripravljajo. Podatki o negativnih ocenah po predmetih kažejo, da je nezadostnih ocen pri vseh strokovnih predmetih skupaj manj kot pri enem samem splošnem predmetu, na primer matematiki ali tujem jeziku. Na žalost se pre pogosto zgodi, da na posamezni poklicni šoli selektivni predmet ni stroka ali praksa, ampak kak drugod povsem »prijazen« splošnoizobraževalni predmet.

Med dijaki, ki so imeli negativne ocene ali niso smeli na popravne izpite, je bilo največ prvošolcev. Skupni neuspeh prvošolcev je tako velik, da kaže po eni strani na neusklajena merila znanja v primerjavi z osnovno šolo, po drugi pa na nedoslednosti v poklicni orientaciji šolarjev, vpisni politiki, izobraževanju in zaposlovanju učiteljev, premajhni pozornosti in usposobljenosti razrednikov ter v pretogem odzivanju šole. Kaže namreč, da bi si kak popravni izpit zaslužila tudi šola.

Rezultati junijskega roka, v katerem so dijaki opravili 52 % popravni izpitov, potrjujejo smiselnost junijskega roka, istočasno pa puščajo dvom v upravičenost vseh nezadostnih ocen ob koncu pouka. Največji delež uspešnih na junijskem roku smo izračunali v nižjem poklicnem izobraževanju (59 %) in ekonomskih gimnazijah (58 %), najmanjši pa v programih poklicno-tehniškega izobraževanja z 48 %.

¹ Besede, ki so slovnično moškega spola (dijak, učitelj, ravnatelj, pomočnik, svetovalec itd.) v tem spisu nastopajo le v moškem spolu zgolj zaradi lažjega branja. V resničnem življenju seveda imajo tudi žensko obliko.

Podatki o nekaterih razmerjih med splošnimi in strokovnimi predmeti v poklicnem in strokovnem izobraževanju

Podatki kažejo, da je bilo v nižjem poklicnem izobraževanju ob koncu pouka junija leta 2000 negativno ocenjenih: v strokovnem računstvu 6,5 % dijakov, v nemščini 6,5 % dijakov, v vseh strokovnih predmetih 4,7 % dijakov skupaj, v slovenščini 4,6 % dijakov, v naravoslovju 3,3 % dijakov, v družboslovju 3,2 % dijakov, v angleščini 3,1 % dijakov, v praktičnem izobraževanju 2,9 % dijakov.

(Delež je bil vedno izračunan od tistih, ki so imeli predmet. Tako lahko sklepamo, da je npr. nemščino težje izdelati kot angleščino.)

Med dijaki, ki so imeli nezadostne ocene, je s popravni izpiti izdelalo od 57,8 % (pri slovenščini) do 75 % (pri naravoslovju). Strokovne predmete je bilo v povprečju enako težko izdelati kot splošne.

Delež posameznega predmeta v skupni vsoti vseh nezadostnih ocen ob koncu pouka v tem segmentu šolstva kaže, da matematika povzroči 22,3 % negativnih ocen, slovenščina 16,5 %, vsi strokovni predmeti skupaj 18,7 % itd. Stroka (skupaj s praktičnim poukom) prispeva manj kot tretjino vseh negativnih ocen.

Za nižje poklicno izobraževanje nedvomno držijo ugotovitve, da splošni predmeti prispevajo večji delež osipa. Učitelji večinoma niso bili usposobljeni za delo s težje učljivo mladino. Informacije s terena, pred katerimi si zatiskamo oči, pravijo, da zamišljena integracija predmetnih vsebin v skupen predmet ne zaživi – morda tudi zato, ker se učitelji v dodiplomskem izobraževanju bolj posvetijo eni disciplini, s stalnim usposabljanjem pa, kot trdijo zagovorniki predmetnega pristopa, »še noben fizik ni usposobljen za poučevanje bioloških vsebin«.

V srednjem poklicnem izobraževanju je z nezadostno oceno končalo pouk v juniju 2000 pri slovenščini 7,5 % dijakov, pri matematiki 10,2 % dijakov, pri vseh strokovnih predmetih skupaj 12,8 % dijakov itd.

Bolj »zahtevni« predmeti so bili še tuji jezik, praktični pouk, naravoslovje ali njegovi sestavni deli (predmeti).

Šole so prikazovale tudi nezadostne ocene iz posameznih vsebin družboslovja in naravoslovja, to potrjuje tezo, da integracija teh vsebin ni zaživila.

Uspešnost dijakov, ki so junija imeli nezadostne ocene, se med predmeti zelo razlikuje: npr.

- med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz praktičnega pouka, je

izdelalo le 26,6 %;

- med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz umetnosti, je izdelalo le 31,2 %;
- med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz strokovnih predmetov, je izdelalo 50 % dijakov;
- med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz matematike, je izdelalo 57 % dijakov;
- med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz slovenščine, je izdelalo 54,5 %.

Višji je bil delež pri tujem jeziku in pri zgodovinskih vsebinah družboslovja.

Podatki o deležu dijakov, ki izdelajo na popravni izpiti, ne potrjujejo povsem teze o splošnih predmetih kot selektivnem mehanizmu, zaradi katerih mladi ostanejo brez poklica in/ali na cesti. Podatek o razmeroma visokem deležu nezadostnih ocen iz umetnosti², predvsem pa obupno nizek delež uspešnih na popravni izpiti pa mora biti kot »rdeča cunjica bikom« za člane predmetnih skupin, predstavnike fakultet in člane strokovnih svetov.

Delež posameznega predmeta v skupni masi vseh nezadostnih ocen ob koncu pouka: matematika in slovenščina skupaj prispevata enak delež (30 %) kot vsi strokovni predmeti skupaj (30 %), pomembna sta še deleža praktičnega pouka (9,2 %), angleščine (8,6 %) in družboslovja (6,2 %).

Preglednica 1: Srednje strokovno izobraževanje

Predmet	Delež (1)	Delež (2)	Delež (3)
slovenščina	5,8 %	53,0 %	12,2 %
matematika	11,0 %	61,9 %	22,4 %
angleščina	7,4 %	60,1 %	12,5 %
italijanščina	5,2 %	70,9 %	1 %
nemščina	5,3 %	57,1 %	5 %
zgodovina	3,0 %	56,3 %	3 %
umetnost	0,7 %	31,1 %	0 %
geografija	3,3 %	46,7 %	3 %
biologija	3,8 %	45,4 %	2 %
kemija	5,0 %	49,3 %	4 %
fizika	5,9 %	50,6 %	5 %
psihologija	0,5 %	65,5 %	0 %
sociologija	1,0 %	46,7 %	0 %
RAI	2,1 %	49,2 %	2 %
strok. skupaj	9,0 %	54,7 %	25 %
praktični pouk	2,8 %	50,4 %	2 %

LEGENDA:

(1) Delež dijakov, ki so imeli neg. oceno ob koncu pouka.

(2) Delež uspešnih pop. izpitov.

(3) Delež predmeta v skupni vsoti neg. ocen.

² Dijaki v srednjem poklicnem izobraževanju imajo 35 ur umetnosti v prvem letniku. Šola izbere enega od treh vsebinskih sklopov: glasbo, likovno snovanje, umetnostno zgodovino.

(1) V srednjem strokovnem oz. tehniškem izobraževanju ima najvišji delež nezadostno ocenjenih dijakov ob koncu pouka junija 2000 matematika z 11 %, kar je več kot vsi strokovni predmeti skupaj: tukaj je bilo nezadostnih 9 % dijakov. Višji deleži nezadostno ocenjenih so še pri slovenščini, tujih jezikih, fiziki in kemiji.

(2) Od dijakov, ki so imeli nezadostne ocene, je izdelala približno polovica.

Med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz italijanščine, je izdelalo 70,9 % dijakov.

Med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz matematike, je izdelalo 61,9 % dijakov.

Med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz umetnosti³, je izdelalo le 31,1 %. Ta delež kar bode v oči.

Med dijaki, ki so imeli ob koncu pouka zaključeno nezadostno iz praktičnega pouka, je izdelalo 26% dijakov. Najnižji delež uspešnih na popravnem izpitu relativizira kritike težavnosti splošnih predmetov.

(3) Največji delež nezadostnih ocen ob koncu pouka je leta 2000 odpadel na matematiko (22 %), slovenščino in angleščino (po 12 %), vsi strokovni predmeti skupaj pa so v vsoto prispevali 25 %. Tri četrtine nezadostnih so torej prispevali splošni predmeti.

V poklicnem tehničnem izobraževanju oz. zadnjem delu izobraževanja po formuli 3+2 je bilo ob koncu pouka junija 2000 pri matematiki nezadostnih skoraj 12 % dijakov, pri angleščini in fiziki po 7 %, pri strokovnih predmetih skupaj okrog 6 %, v povprečju okrog 5%. Od nezadostno ocenjenih je izdelala več kot polovica. Zaradi majhnega števila pri nekaterih predmetih z visokimi deleži bi težje govorili o kakšnem posebnem situ, ki ga tak predmet predstavlja, pri predmetih z več nezadostnimi pa vidimo, da je izdelalo malo več kot 50 % dijakov, še največji je bil delež uspešnih pri fiziki (59%).

Delež predmetov v skupni vsoti nezadostnih ocen v poklicnem tehničnem izobraževanju pokaže, da so največji generatorji nezadostnih ocen matematika (26 %), angleščina (13 %), slovenščina (10 %) in fizika (9 %), vsi strokovni predmeti skupaj pa so zasedli 32 % skupne vsote.

Če povzamem, ne morem z gotovostjo pritrditi kritikom, ki razglašajo splošne predmete kot edini vir vsega zla v poklicnem in strokovnem šolstvu, še posebno, če pogledamo strukturo predmetnikov.

Preglednica 2: Razmerje med povprečnim tedenskim številom ur splošnih in strokovnih predmetov

	Splošni	Strokovni
nižje poklicno	9	27
srednje poklicno - dualni sistem	9	29
srednje poklicno - šolska organizacija	13	23
srednje strokovno	20	18

Splošnoizobraževalni predmeti zasedajo od tretjine do nekaj več kot polovice predmetnika. Odgovor na vprašanje iz naslova je: Da. Vendar ob tem ne smemo pozabiti: čim višje je stroka po horizontali, tem večji je pomen splošnih zakonitosti v strokovnih predmetih. Po drugi strani pa je najbrž res, da kurikularne spremembe (pri tem mislim na večjo povezanost teorije in prakse, razbremenjenost pouka z nepotrebnimi podatki, uporabo bolj življenjskih metod pouka) še niso zaživele v zamišljenem obsegu.

Vzroke za neuspeh ob koncu pouka lahko iščemo v dveh smereh: pri dijaku in pri šoli. Večino misli v nadaljevanju naslanjam na subjektivno izkušnjo iz desetletja, ki sem ga preživel kot svetovalni delavec v srednji strokovni šoli, in na številne pogovore in telefonske pritožbe, ki so me dosegle v času mojega službovanja na Zavodu RS za šolstvo, na izkušnje pri spremljanju pouka v zadnjih letih in na razgovore na aktivih svetovalnih delavcev.

Tako se kot eden temeljnih razlogov na strani dijakov navaja premalo učenja. Marsikdo jim prizna, da so se prepozno začeli resno pripravljati na ocenjevanje. Nekateri dijaki snovi ne razumejo. Marsikdo si med uro ne upa dvigniti roke in vprašati profesorja za pojasnilo. Večina dijakov se uči kampanjsko, tik pred zdajci. Številni se učijo neustrezno, kljub temu da znajo nekateri naštetih boljše metode. Večina je redko deležna treninga uspešnejših metod učenja, delavnice, v kateri bi na svoji koži spoznavali, kako bi lahko postali uspešnejši. Namesto da bi delali izpiske iz učbenika, se učijo na pamet iz slabih zapiskov, velikokrat niti ne svojih. Številni dijaki snov premalo utrjujejo in ponavljajo in se prevečkrat zanašajo na srečo. Tožijo, da je snov nezanimiva in ne vedo, kako bi jo povezali s prihodnjim poklicem. Nekateri imajo družinske in osebne težave, vsi pa običajne probleme odraščanja in iskanja svoje vloge v svetu.

Marsikoga okolje, predvsem starši, ne zna spodbuditi za kvalitetnejše domače delo za šolo. Tako na primer ugotavljamo, da imajo dijaki iz dijaških domov pomembno manj nezadostnih ocen ob koncu pouka,

³ Dijaki v srednjem strokovnem izobraževanju imajo 70 ur umetnosti v prvem letniku. Po izbiri šole imajo dva od treh vsebinskih sklopov.

da se pa poleti, ko so doma, slabše pripravijo na popravne izpite.

Zanimivo bi bilo raziskati naslednje hipoteze. Številni dijaki premalo časa namenijo šoli oz. delu zanjo. Nezadovoljni so s predmeti na splošno ali s profesorji. Pri splošnih predmetih ne vidijo povezave teorije s prakso. Omamlja jih večja svoboda razpolaganja s časom. Nekateri eksperimentirajo z alkoholom in nelegalnimi drogami. Nespretno načrtovanje marsikomu vzame voljo do dela. Nezadovoljni so zaradi neskladja med idealom in stvarnostjo na področju spolnega dozorevanja. Preveč pasivnega gledanja televizije jim otopi dožemanje in čustvovanje ter povzroča primanjkljaje v govornem in pisnem komuniciranju. Številni dijaki pišejo domače naloge ob vključenem televizorju. Drugi pravijo, da se ne morejo učiti, če jim iz radia ne bobni najnovejša glasba. Cele popoldneve gledajo popoldanske nadaljevanke, sicer se nimajo kaj pogovarjati s sošolci. Radi sanjarijo, da so uspešni, in probleme izrivajo iz zavesti. Bolj redki so, ki znajo svoje težave ubesediti. Silno občutljivi so na namerne in nenamerne krivice, ki se jim dogajajo.

Seznam razlogov na šolski strani je najbrž ravno tako dolg. Povečal se je vpis v gimnazije, saj dosedanji »tehnik« brez mature ne morejo na univerzo. Standardi znanja v strokovnih gimnazijah so enaki kot v splošnih, vpisani dijaki pa se verjetno razlikujejo po specifičnih sposobnostih, prilagajanju šolskemu učenju za ocene in količini časa, ki ga namenjajo učenju. Učitelji na srečanjih opozarjajo, da je kljub kurikularni prenovi v učnih načrtih ostalo še vedno preveč podatkovnega balasta. Za utrjevanje snovi imajo premalo časa.

Dijaki redko okusijo izkušnjsko učenje. Premalo je pouka, ki zaposli obe možganski polovici. Premalo je preverjanja brez ocenjevanja, katerega namen bi bila le informacija dijaku o doseženi ravni znanja. Marsikdaj povzroča slabo voljo in zadrege slabo in neusklajeno načrtovanje pisnih preverjanj in prestižno trenje med profesorji »pomembnih in manj pomembnih« predmetov. Preveč časa se izgubi za organizacijo razmer za pouk, namesto za poučevanje. Kljub npr. vikanju dijakov marsikje opazijo nespoštovanje dijaka kot enakopravnega človeka. Nekateri učitelji vsiljujejo dijaku svoje osebne poglede na svet. Dijaki in njihovi starši z instruktorji vred se ne morejo znebiti vtisa, da je

spraševanje bolj iskanje neznanja kot pa informiranje o napredku, velikokrat pa edino sredstvo za discipliniranje razreda. Škoda, da se mora marsikateri učitelj dokazovati z namišljeno avtoriteto, namesto s kvaliteto. Preobremenjenost učiteljev je včasih povod za neupoštevanje burnega mladostnikovega čustvenega razvoja. K skupnemu neuspehu pripomorejo tudi pretego vodenje šole, pomanjkanje komunikacije, delegiranja nalog in motiviranja vodstva šole. Poseben problem je pouk v dveh izmenah. Kakšen šok mora biti za negodnega prvošolca, ki je vajen višjega standarda iz osnovne šole, da je celo dopoldne sam doma in da starše vidi šele zvečer. Najbrž ga nihče ni pripravil na samostojno načrtovanje in organiziranje časa. Ne ve, kako bi se uprl skušnjavam postelje, televizije, računalnika, telefona. V šolo gre potem lačen, premalo pripravljen in utrujen. Pouku mora slediti ob urah, ko je raven koncentracije dokazano najnižja. Verjetno bi osip omilila že sama odprava pouka v dveh izmenah in znižanje normativa zdaj pogosto prenapolnjenih razredov. Slabe plače in nizek družbeni ugled učiteljev, pa tudi neopremljenost šole za sodoben pouk, omogočata manjšini učiteljev pasivnost in izgovor, da ni mogoče ničesar storiti. Neopremljenosti na rob: Ob marsikaterem katedru opazimo strah pred grafoskopom in drugimi avdio pripomočki. Kot ljudje se preslabo poznamo – prav boljše poznavanje samega sebe pa omogoča kakovostnejše življenje in delo. Pouk je tak, da se dijaki v šoli naučijo premalo in da je učenje prepuščeno dijaku samemu, in to doma. Mogoče je sistemska napaka tudi dejstvo, da popravni izpiti obstajajo, kar lahko pri udeležencih povzroča skušnjava – pri dijakih prelaganje učenja v nedogled, pri učiteljih pa dodatno orodje za pomiritev slabe vesti in osebne negotovosti, ki jo povzroča nepopoln sistem ocenjevanja. Nekatere od teh hipotez preverjamo v okviru projektne naloge v projektu Modeli spodbudnega vzgojno-učnega okolja.

Kaj storiti? Ponovna prevetritev obsega in težavnosti splošnih predmetov je le en korak. Več koristi bo prinesla poglobljena analiza spremljanja prenovljenih poklicnih in strokovnih programov in uresničevanja zamišljenih sprememb. Upajmo, da bo možen pameten dogovor o nujnih intervencijah ter da s prenačljenimi potezami v spreminjanju izhodišč ne bomo povzročili še večjih zadreg.

LITERATURA

Kranjc, T. (2000). *Letos več nezadostnih*. Ljubljana: Dnevnik, 16. dec., št. 342.

Kranjc, T. (2001). *Del mladostnikov ostaja »na cesti«*.

Popravni izpiti 2000. Ljubljana: Šolski razgledi, letnik 52, št. 1, str. 3.

Kranjc, T. (2000). *Gojenci dijaških domov imajo manj popravnih*. Radovljica: Didakta, letnik IX, št. 50, str. 28–30.